

Ne sustaj, Gutenberg!

Hans Magnus Encensberger

Dvaput Ura za Manjinu

Prevela s engleskog: Drinka Gojkovic

Sâmo postojanje "teske knjizevnosti", njeno prezivljavanje u svetu koji je prema njoj u velikoj meri indiferentan predstavlja malo cudu. A svaka rasprava o cudima - ako niste prorok ili pop - nosi odredjeni rizik.

Sta je, u stvari, cudu? Mozemo li sa sigurnoscu da kazemo sta podrazumevamo pod "teskom" ili "ozbiljnom" knjizevnoscu? Stavili smo pojam u navodnike - znaci, priznajemo da ne umemo bas da ga definisemo. A opet, publika, reklo bi se, tacno zna na sta mislimo; u stanju je, to ce vam reci svaki izdavac, da tu stvar nepogresivo nanjusi - i izbegne. Ipak, ne treba zuriti sa zakljuccima. Postoje bar cetiri iskusenja kojima je sklona nasa bransa i na koja treba da obratimo paznju: parohijalizam, generalizacija, konfuzija i samosazaljenje.

Pisci zive u razlicitim svetovima. Jedina univerzalna struktura u nasoj civilizaciji verovatno je svetsko trziste, otelovljeno u entitetima kakvi su Svetska banka i Medjunarodni monetarni fond. Ostale nase naizgled svetske institucije u velikoj meri su iluzorne. Cak i Ujedinjene Nacije ili PEN-klub imaju malo nerealnu auru, a isto vazi i za gordu strukturu cije je ime Svetska Knjizevnost. Nema, prosto, nacina da se knjizevni zivot u Kambodzi ili Peruu uporedi sa nasom dnevnom rutinom u Stokholmu ili Cirihu. Sto god mi imali da kazemo o polozeniu pisca, nasi zakljucci neminovno su parohijalni; oni vaze samo za nas deo sveta.

Ali, postoji i siri smisao u okviru kojeg opste tvrdnje o nasem radu naginju odredjenoj ispraznosti. Mogu mirno da kazem da nikada nisam cuo ubedljivu recenicu o pisanju, za koju ne bih smesta mogao da dam protiv-primer. S tim problemom se, dakako, suocava svaka teorija knjizevnosti. Zabavno je gledati kako stvaralastvo, svaki put iznova, izigrava pokusaje da mu se udje u dusu, da se definise, da se balzamuje opstim terminima i sistemima misljenja. Pisanje je carstvo izuzetka. Jedan stih nove pesme moze da se naruga citavoj nauci o knjizevnosti.

Postoji i treci rizik na koji mora da racuna svaki pokusaj da se smisljeno odredi status knjizevnosti u danasnjem svetu. To je rizik cijom zrtvom padaju mnogi pisci: smesa sastavljena od teskoca, reputacije, kvaliteta i uspeha. Rekao bih da ove kategorije ne povezuje nikakva unutrarnja logika. Svaku od njih ili sve njih zajedno mogucno je danas sresti u svim mogucnim kombinacijama. One su, kako bi rekli matematicari, nezavisne promenljive. Tako delo moze biti tesko ali bezvredno, slavno ali necitano, bestseler ali vrhunskog kvaliteta, ili obrnuto, u svim zamislivim permutacijama. Ovo naizgled haoticko i nasumicko stanje stvari pojedinacni pisac tesko shvata i tesko guta, zeledi -

sasvim razumljivo - da u bezglavom vrtlogu spoljnih sila koje odredjuju sudbinu njegovog dela pronadje nekakav red i sled.

S obzirom na taj zbunjujuci kontekst, lako je osetiti se kao zrtva. I to je cetvrto, i poslednje iskusenje koje bi dobro bilo da izbegnemo: tendencija da lamentiramo nad sudbinom pisaca. Nije, naravno, posredi nikakva nova sklonost. Pesnici i pisci imaju davnasnju naviku da oplakuju svoju zlu sreću, a generacije onih kojima je na srcu *Kulturkritik* ucinile su sto god su mogle da podrze ove individualne zalopojke i pretvore ih u optuzbu protiv citave moderne civilizacije. U svemu tome moze biti i nesto istine, ali je racionalna rasprava o nasim mukama mogucna jedino ako se oslobodimo pre svega samosazaljenja i pridavanja znacaja samima sebi, koji takvu raspravu deformisu.

Imajuci sve ove rezerve na umu, nudim vrlo jednostavan zakljucak. Ozbiljna knjizevnost, o "teskoj" i da ne govorimo, bila je i verovatno ce uvek biti, preokupacija i strasno zanimanje jedne manjine. Stvari tako stoje bez obzira da li govorimo o njenoj proizvodnji, distribuciji ili recepciji. Naravno, knjizevnost je, kao institucija, podložna dubokim istorijskim promenama. Sluzila je u najrazlicitije drustvene svrhe i uzimala na sebe sve moguće uloge. Koriscena je kao kolektivno pamcenje, kao mnemotehnicki izum, kao medijum za religiozni ili politicki ritual, kao didakticko sredstvo, kao magijski instrument, i na mnoge druge nacine. Ali, kad ostavimo po strani usmenu tradiciju i ogranicimo se na knjizevnost kakvu znamo, sto znaci - na knjizevno delo, moramo da priznamo da se za nju nikada nisu zanimali svi. Drevne klasike citala je mala manjina, a isto vazi za velike pisce Srednjeg veka, renesanse i svih Zlatnih Vekova koji su usledili.

Ekskluzivno pravo malog broja privilegovanih na Visoku Kulturu nije dovedeno u pitanje sve do osamnaestog veka. Za emancipaciju obespravljenih prvi su se zalozili proroci prosvetiteljstva. U devetnaestom veku, taj zahtev je u Evropi i Severnoj Americi probudio nevidjenu volju za sticanje opsteg obrazovanja. Kampanja da se ukine nepismenost ubrzana je potrebom industrije za bolje obrazovanom radnom snagom. Izdavaci i pisci po prvi put su se suocili sa mogucnoscu da osvoje siroku citalacku publiku i roman je postao popularni medij koji stize do miliona citalaca. Radnicki pokret preuzeo je sve snazniji zahtev za obrazovanjem i politizovao ga, a dobronamerni socijalni demokrati skovali su slogane Znanje je moc i Kultura za sve. Jedan vek kasnije, moramo sa zaljenjem da konstatujemo da je njihov programski zar u velikoj meri pocivao na iluziji.

S jedne strane, mora se reci da je u industrijskim zemljama Zapada srusen najveći broj klasnih barijera koje su precile prilaz Visokoj Kulturi. Tehnicki i ekonomski gledano, ogromna vecina stanovnistva danas ima mogucnost da uziva u gotovo svakom vrednom knjizevnom delu ikada napisanom, od kineskih klasika do najnovije zbirke poezije. Vecina tih knjiga moze se naci u jeftinim dzepnim izdanjima.

Medjutim, ista ta ogromna vecina cvrsto je odbijala da iskoristi ovu ponudu, na veliko nezadovoljstvo pedagoga, izdavaca i pisaca podjednako. Ocigledno, reformatori devetnaestog veka precenili su privlacnost Visoke Kulture. Ogroman uspeh stampe pokazao se kao cista fata morgana, kratak predah u istoriji medija.

Gledano unatrag, lako je reci da je zanimanje koje je probudio popularni roman bilo slucajno. Nije ono otkrivalo sklonost "masâ" da osvoje imponantne visove kulture; i cim su bioskop i televizijski prijemnik pruzili alternativu citanju, roman je poceo da gubi privlacnost. Ne mogu da kazem da za to krivim publiku. Prvo, nema nikakvog razloga da ljudi traze zabavu u knjizi kad postoje mocniji izvori. Isto tako, napori edukatora precesto su patili od visokih misionarskih tonova, a mnogi od nas nemaju strpljenja za gospodarske umove koji ce nam reci sta da citamo. Jedna je stvar ponuditi svakome mogucnost, entrée za visoku kulturu, a sasvim druga prisiljavati ljude da je gutaju.

Sto se tice drustvenog statusa, nema vise nikakve razlike da li volite Senberga ili Majkla Dzeksona. Danas ima nezaposlenih taksista koji se druze s Danteom i Prustom, i visokih politicara koji su prakticno nepismeni. Zavisno od svojih shvatanja, mozete na to gledati kao na simptom gubitka ili kao na stepen slobode kakvog do sada nije bilo. Ne treba ni da kazem da mi je drugo shvatanje milije.

Ni u najboljim danima nisu svi verovali u kratkorocnu romansu izmedju Naroda i Knjige. Od te zaludjenosti mnogo vise su patili reformatori i izdavaci nego pesnici i pisci. Veoma rano, romanticari su odabrali ciftu za svoj omiljeni predmet mrznje, a tokom devetnaestog veka burzoazija je postala glavna meta kulturnjacke agresije. Stendal je posvetio svoje delo "srecnim malobrojnima" i otada je karijera "teske knjizevnosti" neprestano bila problematicna. Za autore poput Flobera i Bodlera umetnicki ponos lezao je u tome da se bude "tezak", da se ne ide na ruku popularnom ukusu, da se svoje delo zastiti od navale komercijalnih vrednosti.

S radjanjem industrije kulture, ovaj elitisticki stav postajao je sve radikalniji i sve je vise pisaca videlo sebe kao drustvene autsajdere. U mnogim avangardnim krugovima uspeh je shvatan kao siguran znak korupcije. Od boemije do ekspresionista, od Strindberga do Dade, pisci su mogli da racunaju na tupavu srednju klasu kao na svog din-dusmanina i da budu sigurni da pripadaju "nesrecnim malobrojnima" koji utehu nalaze upravo u cinjenici da nisu popularni.

Krajem dvadesetog veka, medjutim, elitisticka strategija vise, reklo bi se, ne obecava. Nema niceg aristokratskog, herojskog ili sjajnog u danasnjoj izolaciji "teske knjizevnosti" i njen agresivni udar istrosio je svoju snagu. U danasnje doba, svaki zamislivi iskorak naci ce neznatnu ali zahvalnu publiku, vecinom u prezrenoj srednjoj klasi, koja ce, kad je pitaju kakav je njen stav, veselo reci da uvrede koje po njoj padaju hrane njenu misao, dok ce preostalo stanovnistvo slegnuti ramenima i spustiti zavesu na celu stvar kao na jos jednu tacku sou-biznisa.

Takozvana subverzivna misao rutinski je dobila stalno mesto na nasim provincijskim univerzitetima, prezrivi napadi na nas drustveni poredak prikazuju se na televiziji u najgledanijim terminima, a histericni obredi Smrti Revolucije Incesta Terora Ponistenja svetkuju se pred licem mirnih poreskih obveznika u opstinskom pozoristu.

Mnogi pisci, uhvaceni u staru logiku provokacije, odgovaraju na tu nepodnosljivu toleranciju povecavanjem doze, ali rezultati nisu ohrabrujuci. Teskoca je u tome sto vam

je, da biste ponovili spektakl kulturne pobune, potreban staromodni genije kao centralni lik. Iako uvek postoji širok izbor kandidata koji pretenduju na tu ulogu, oni sve vise deluju kao ljubazni pomagaci. Krecu se kao da jure u amoku, ali mi ostajemo s utiskom da je rusvaj napravljen samo zarad medija. Od nas, tako, traze da se divimo Nibelunzima od kartona, monstroznostima koje se narucuju postom i faksimilima gneva. Rezultat je da se mahnitost pretvara u rutinu, a mediokritetstvo hvata korak sa svojom suprotnoscju: sveti se visokoj kulturi oponasajuci je.

Moze zato izgledati da je "ozbiljna" ili "teska knjizevnost" gurnuta u cosak, spolja gledano, zahvaljujuci nezainteresovanosti velike vecine, a iznutra - zbog sve besmislenijeg glumljenja sopstvenih fantazija. I zaglusujuca tisina i zaglusujuca buka vodile su, ako ne gresim, izvesnom gubitku nerva. A kao da sve to nije dovoljno, postoji i treci cinilac koji doprinosi osecanju da ozbiljni pisci pripadaju nekoj ugrozenoj vrsti. Mislim na gubitak sredisnjeg poloza, koji su imali da istrpe.

To nije knjizevni problem. To je nesto sto u velikoj meri izlazi iz sfere kulture. Moja je teza da mi zivimo u acefalickom drustvu. Rec je o antropoloskom pojmu kojim se opisuje preistorijska civilizacija bez jasne vertikalne strukture. Sama ideja takve organizacije drustva nespojiva je s nasom tradicijom. Bar u Evropi, drustvo je uvek shvatano kao neka vrsta organizma oblikovanog prema ljudskom telu, sa vladom i, najzad, s glavom drzave u simbolicnom sredistu, na koje je preneti moc kontrole, odlucivanja i predvidjanja. Mislim da u nasim postojećim uslovima takav "mozak" koji donosi odluke vise ne postoji. Umesto toga, razvili smo neku vrstu nervnog sistema koji prozima citavo telo drustva, samo-regulativnu mrežu koju vise ne moze da kontrolise nikakav sveznajuci i svemoguci centar. To je razlog sto politicari vise ne uzivaju postovanje i pokornost kao nekada i sto je drzava nepovratno izgubila svoju misticnost. Gledamo na nju kao na jos jednu instituciju, neophodnu ali malo dosadnu. Njen kvazi-metafizicki status zanavek je iscezao.

Dozvoljavam sebi tu malu digresiju zato sto nalazim slicnost sa jednom drugom institucijom koja je bliza nasim srcima. Cini mi se da je Visoku Kulturu zadesio slican gubitak statusa. I ona je, bas kao i drzava, prosla kroz radikalnu sekularizaciju i u tom procesu je izgubila svoju hegemoniju, svoje sredisnje mesto. Telo drustva vise ne sledi njene direktive. To, naravno, ne znaci da Visoka Kultura vise nije vazna, da nema nikakav uticaj, da bi se moglo i bez nje. Ali u poredjenju s ranijom pozicijom, ona je izgubila mnogo od svog autoriteta i mora da nauci da zivi sa padom svoje nadmoci. Za inteligenciju, uopste uzev, i za pisce, uzev posebno, nije lako da izadju na kraj sa tom situacijom koju mnogi od njih jos ni ne razumeju u potpunosti. Teze je mozda prihvatiti kvalitativnu promenu nego kvantitativni pritisak trzista.

Pokusao sam da ukratko izlozim nekoliko glavnih cinilaca koji danas udaraju na "tesku" knjizevnost. Mozda izgleda da oni sugerisu mracnu perspektivu. Ali, to bi mogao da bude zbrzan zakljucak. Da se ne bismo vracali na klisee kritike kulture, dobro cemo uciniti da pogledamo i drugu stranu medalje. Priznajem da osecam olaksanje kad razmislim o tome kako je knjizevnost izgubila autoritet. Visoka je cena placena za sredisnje mesto Visoke Kulture. Neminovno, njen tradicionalni polozej u drustvu imao je stroge

ideoloske implikacije. Na "ozbiljnom" piscu pocivao je teret svih mogucnih odgovornosti. Dopadalo mu se to ili ne, ljudi su ga u svakoj prilici koristili kao proroka. Kad god je nacija stremila nacionalnom jedinstvu, javljala se potreba za duhovnim ocem, i pesniku je cesce padalo u deo da igra tu ulogu nego da je ne igra. U drustvenim sukobima svih vrsta razlicite grupe okretale su se piscu trazeci da govori u prilog njihovoj stvari. Ne pokusavam da poreknem zasluge Mickijevice i Sevcenka, ili Gorkog i Sartra. Jedino hocu kazem da je javna uloga koja im je poverena prilicno stetila njihovom stvaralastvu. I mnogi manji talenti propali su ili su se korumpirali u igrama zvanim savest nacije, angazman, veliki patriota, revolucionarni pesnik, nosilac standarda za ovo ili ono, glasnik ili glas ili govornik ideologije koja je slucajno popunila istorijski trenutak.

Kad je institucija knjizevnosti dozivela relativni gubitak autoriteta, pala je i vecina pretpostavki na kojima su pocivale te uloge i stavovi. A ko moze da kaze da se to dogodilo na stetnu ozbiljne knjizevnosti? Istina je, pesnik vise nece biti duboko postovan kao spasilac ili mudrac; ali, na drugoj strani, bice jasno, jednom za svagda, da njegov posao nema nikakve veze sa propagandom, da mu nije zadatak da spasava covecanstvo, proletarijat, Treci svet ili nacionalnu zastavu; njegov posao je da pise sto bolje moze, da pise knjizevnost koja ce mozda ispasti "ozbiljna" ili cak "teska". U jednom acefalickom drustvu, ljudi mogu da govore u sopstveno ime; nije im potreban pesnik da ih cuva ili da prvi vikne ura. Utoliko bolje, cini mi se, za pisca i njegovo delo.

Manjinski polozaj nudi i druge prednosti. Na izvestan nacin, velicina vas cini ranjivim. To vazi za politiku, ali ne samo za nju. Velike imperije gube fleksibilnost. Njihova sloboda kretanja je ogranicena, a njihova novatorska sposobnost minimalna. Kad je o kulturi rec, najveći deo proizvoda za vecinsku publiku krajnje je pomodan i ima vrlo kratak zivot. Manjine su, s druge strane, krajnje zilave. Istorija daje za to ocigledne i uverljive dokaze. Cak i veoma male populacije veoma je tesko istrebiti, pod pretpostavkom da imaju jako osecanje svrhe i snazan identitet. Potrebno je mnogo surove sile da se one uklone. Ne vidim nikoga ko bi bio spreman da isporuci dovoljno kriminalne energije da ubije pleme "teskih" autora.

Mozda cete prigovoriti da problem ne lezi u zlobnoj prednjoj misli; da postojanje ozbiljne knjizevnosti ne ugrozavaju ni cenzura ni nasilje, nego nevidljiva i ubitacna ruka trzista. To moze biti istina. Ali, opet, dajte da pogledamo drugu stranu novcica. Rekao bih da su, ekonomski gledano, pisci u prilicno povoljnom polozaju. U poredjenju s drugim umetnostima, nasa uziva nezavisnost o kakvoj ostale mogu samo da sanjaju. Da bi se postavila opera, napravila baletska predstava ili film, potreban je milionski budzet. Ako zelite da napisete pesmu, dovoljni su vam olovka i komad hartije; da biste je objavili, nekoliko hiljada dolara daleko ce vas odvesti. Ako je potrebno, kopirnica iza ugla obavice posao po ceni jedne kafe.

Sto je jos vaznije, poezija je jedini covekov proizvod koji je odoleo svim pokusajima da bude pretvoren u robu. Razume se, taj misteriozni imunitet takodje ima dve strane. Za vecinu pesnika, to je prosto tuzna zivotna cinjenica. Ma koliko slavan ili stampan bio, autor pesme ne moze se nadati da ce moci da zivi od svog rada. Posto je objavio zamasan broj tomova i stekao prilicnu reputaciju, Gotfrid Ben se osvrnuo na petnaest godina rada i

rekao: "Sabrao sam do poslednje pare sve sto sam zaradio od knjiga i od pisanja: zbir iznosi tacno devet stotina sedamdeset pet maraka. Necu da se pomijem plate glavnih urednika, pozorisnih upravnika, predsednika banaka i clanova parlamenta; ako pomislim samo na operskog pevacu koji u Karlsrueru peva Votana, ja, takozvani Veliki Um Naseg Doba, sa svojim mesecnim prihodom od cetiri marke i pedeset, prolazim prilicno lose u poredjenju s njim... Cujte, ne zalim se. To je dovoljno da platim svoju kutiju sibica."

Socioloski gledano, Gotfrid Ben uopste nije bio pisac. Poput Vilijama Karlosa Vilijamsa, zaradjivao je za zivot kao lekar. Imati drugu profesiju za ozbiljnog pisca pre je pravilo nego izuzetak. Kao profesija, knjizevnost je puna klopki i paradoksa. Ako smem da uzmem za primer moju sopstvenu zemlju - koja je prilicno bogata i, u poredjenju s drugim zemljama, nudi lepe uslove za spisateljsku bransu - niko ne zna tacno koliko ljudi u Nemackoj sebe smatra piscima. Procene se krecu od 8.000 do 15.000, ali samo je nekoliko stotina u stanju da zivi od onoga sto proizvede, a vecina se okrece TV-scenarijima, ilustrovanim knjigama ili vodicima. Strogo knjizevni rad, "tezak" ili "ozbiljan", obezbedjuje zivot mozda najvise jednoj desetini. Ponovo, to mozda zvuci prilicno obeshrabrujuce, ali ja, ponovo, odbijam da dopustim statistici da me plasi.

Podsetimo se da je pisanje kao razvijena, placena profesija staro samo 150 godina, a to ipak nije sprecilo pisce proslosti da stvore dela koja nazivamo klasikom svetske knjizevnosti. Profesionalizacija piscevog zanata u najboljem je slucaju i blagoslov i kazna. Eto zbog cega su, cak i u nase vreme, mnogi od najboljih izabrali posebnu vrstu socijalne povucenosti: prozni pisci poput Kafke, Bruna Sulca, Selina, Dzojsa i Singera, i pesnici poput Kavafija, Valjeha, Ekelefa, Neli Zaks, Celana i Transtremera.

Nikako ne bih voleo da budem pogresno shvacen. Samo bi budala rekla da siromastvo pogoduje piscu. Niti mislim da je poniznost, hriscanska vrlina, od velike pomoci. Pisci koje sam pomenuo veoma su dobro znali ko su i usudjujem se da kazem da su imali jasnu predstavu o sopstvenoj vrednosti. Ali, kao carobnjak Merlin, uzeli su zastitni oklop koji ih je ucinio u velikoj meri nevidljivima i neosetljivima za nametljivost trznice. Kratak pogled na goropadnu vulgarnost umetnickog trzista dovoljan je da pokaze koliko ih je dobro sluzila povucenost koju su sami izabrali. Niko ne moze pretvoriti pesmu u novcani fetis. Zbog toga ne treba zaliti, to treba pozdraviti. U tome je garancija pisceve slobode i privilegija na koju treba biti ponosan.

Dabome da mozete da me pitate sta proizlazi iz ovog razmisljanja. Zar nema prakticnih posledica koje treba povuci, zahteva koje treba postaviti, nacina da se popravi sudbina "teske" knjizevnosti u nasem kraju sveta?

Odgovor na to pitanje podrazumeva promenu perspektive. Do sada sam zastupao glediste autora. Razlagao sam da autor moze da se brani sam, da on - po mom misljenju - nije siromasni rodjak drustvenog sistema ili bespomocni klijent manje ili vise naklonjene birokratije.

Stavise, jedna je od neobicnih osobina pisceve umetnosti sto je u velikoj meri nepropusna za ekonomske stimulacije; ako ubacite vise novca u njenu manufakturu, to jos ne znaci da

ce se ona poboljšati. U tom pogledu ona se razlikuje od industrije automobila ili elektronske industrije, gde visoka davanja iz fondova R&D smesta daju rezultate. Nema nacina da knjizevna proizvodnja bude organizovana spolja; ona je, prosto, izvan kompetencije ministarstava, udruženjâ knjizevnika i komiteta. (Dozvolite da dodam da ne zelim da zvucim kao puritanac. Ne propovedam protiv povremenih subvencija, cudnih obrta sreće, nepredvidjenog nasledja, kese s novcem koja stize niotkud. Jedino hocu da kazem da ne postoji normativni nacin da se resi problem pisca i da bi za pisca bilo fatalno da, sto se izdrzavanja tice, zavisi od drzave ili da svoju "tesku" zameni slobodu udobnom penzijom.)

Znaci li sve to da politicki sistem ima pravo da ignorise knjizevnost ili da nema potrebe za konzistentnom kulturnom politikom? Naprotiv. Ali, da bi se definisale obaveze i njihove granice, moramo da zaboravimo na pisca i da se usredsredimo na citaoca. Drzava nije odgovorna za prezivljavanje pojedinacnog pisca, nego za zastitu kulturne sredine.

Pismenost nije individualni hobi. Ona je sustinska crta ljudske ekologije i zato treba da bude zasticena od slepih sila koje joj prete sa svih strana. U tom pogledu, moze se napraviti poredjenje sa drugim manjinskim zanimanjem, poljoprivredom. Siroko je prihvaceno da se umeće gajenja hrane mora sacuvati, cak i ako farmeri samo neznatno doprinose svetom gralu koji zovemo nacionalnim bruto-proizvodom. Kao sto smo videli u proslim decenijama, taj posao je i skup i problematican. Ogromne dotacije za poljoprivredni sektor izazvale su mnoge nezeljene posledice: hiperprodukciju, rasipnistvo, ekoloske stete. Pa ipak, niko se ne zalaze za aboliciju farmerstva. Ono je bilo i ostace neophodan deo nase kulture, a isto vazi i za pismenost.

Zato se mora traziti da drzava bude odgovorna, ne za izdrzavanje autorâ, nego za javnu infrastrukturu citanja. U nasem delu sveta vlasti su obavezne da garantuju snabdevanje vodom za pice i da odrzavaju sistem kanalizacije. Volim da vidim drzavu u radnom kombinezonu vodoinstalatera. Trebalo bi da ona usvoji slicnu ulogu u pogledu kulturnog zivota uopste i knjizevnosti posebno. Citaoci "teske" knjizevnosti mozda su mala manjina, ali to ne znaci da se ne racunaju. Do sada je vec trebalo da shvatimo da prezivljavanje manjinâ predstavlja pitanje zivota i smrti drustva. U skladu s tim, kulturna politika koja zasluzuje svoju platu nece pokusati da usreci pisce, ali ce omoguciti da linija zivota ostane otvorena. A to znaci: donosice dobre zakone o kopirajtu, davace dovoljno novca bibliotekama, pomagace prevodilastvo, ukinuce dzinovske takse nametnute prodaji knjigâ i pobrinuce se da svaki gradjanin savlada vestinu citanja.

U demokratiji svako ima pravo da bude glupak, ali na isti nacin i svako od nas ima pravo na pristup svim vrstama knjizevnosti, ukljucujuci i onu najtezu. Rekao bih da je to sve sto mi treba da zahtevamo od politicara. Sto se mene samog tice, od njih trazim jedino da me ostave na miru.

Naslov originala: Hans Magnus Enzensberger, "Carry on, Gutenberg. Two Cheers for Minority".

MOSTOVI, br. 100